

## NOTATKI BOTANICZNE

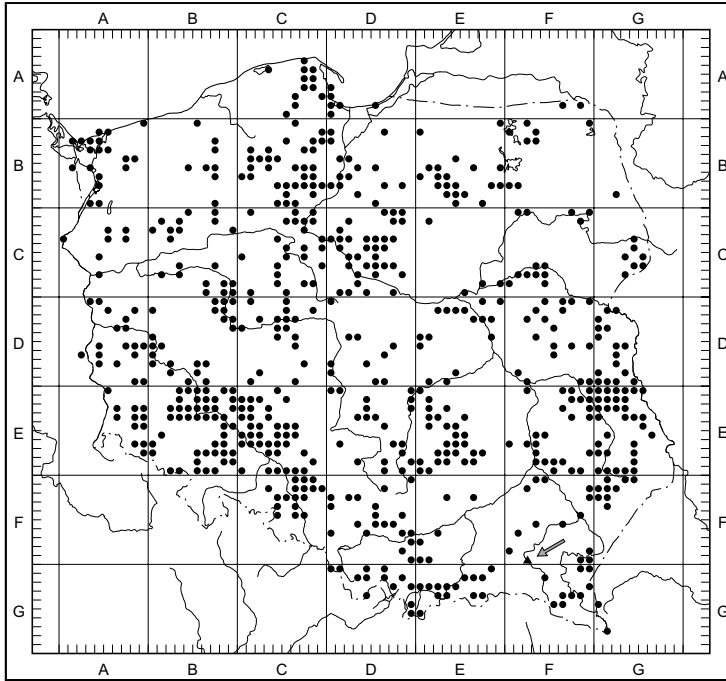
### **Nowe stanowisko *Ophioglossum vulgatum* (Ophioglossaceae) na Pogórze Dynowskim (Polska południowo-wschodnia)**

*Ophioglossum vulgatum* L. (nasięźrzał pospolity) jest byliną dorastającą do 30 cm wysokości. Paproć ta wytwarza charakterystyczny liść zróżnicowany na jajowatą lub lancetową część asymilacyjną i część płodną z kłosem zarodnionośnym (Ryc. 1). Zarodniki dojrzewają od czerwca do sierpnia (PIĘKOŚ-MIRKOWA & MIREK 2006).

W Polsce gatunek jest rozpowszechniony na terenie całego kraju (ZAJĄC & ZAJĄC 2001; Ryc. 2). Reprezentuje cyrkumborealny element geograficzny (ZAJĄC & ZAJĄC 2009). Roślina ta objęta jest ochroną ścisłą (ROZPORZĄDZENIE 2014) i umieszczona na *Polskiej czerwonej*



**Fig. 1.** *Ophioglossum vulgatum* L. (fot./photo A. Stadnicka-Futoma)



Ryc. 2. Rozmieszczenie *Ophioglossum vulgatum* w Polsce, ▲ – nowe stanowisko

Fig. 2. Distribution of *Ophioglossum vulgatum* in Poland, ▲ – new locality

liście paprotników i roślin kwiatowych (KAŹMIERCZAKOWA i in. 2016) jako takson narażony na wyginiecie (VU).

Nowe stanowisko *Ophioglossum vulgatum* (Ryc. 2.) odnaleziono w czerwcu 2015 r. w Rzepniku na Pogórzu Dynowskim (KONDRACKI 2011), w obrębie obszaru Natura 2000 PLH180051 „Łąki nad Wojkówką” (kwadrat ATPOL FF9213, współrzędne 49°46'51.0"N, 21°43'32.3"E). Flora analizowanego obszaru Natura 2000 została przedstawiona w pracy ZIAJI i WÓJCIKA (2015), jednakże wśród 167 gatunków (odnotowanych we fragmencie w Rzepienniku) nie wymieniono *O. vulgatum*. Gatunek ten jest charakterystyczny dla łąk ze związku *Molinion caeruleae*, ale rośnie również w lasach łągowych, zarostach, przesuszonych olsach oraz na obrzeżach torfowisk (MATUSZKIEWICZ 2006). W rzeczywistości spektrum siedliskowe gatunku jest jeszcze szersze. Takson podawany jest np. z zespołu ostrożeńca łąkowego *Cirsietum rivularis* (SPAŁEK 1996; DROBNIK & FIEDOR 2006; KOŁODZIEJ i in. 2015), wilgotnych łąk z dużym udziałem *Filipendula ulmaria* (TRUCHAN & SOBISZ 2012), zespołu turzycy błotnej *Caricetum acutifomis*, szuwaru mozgi trzcinowej *Phalaridetum arundinaceae* (CZARNECKA 2003), łąk zalewowych *Poo trivialis-Alopecuretum pratensis*, lasów grądowych *Stellario-Carpinetum* (SWACH i in. 2013), łąk świeżych czy młak niskoturzycowych (DUELL i in. 2009).

W Rzepienniku około 70 osobników *Ophioglossum vulgatum* rosnęło na łące, którą zaklasyfikowano jako łąkę rajgrasową *Arrhenatheretum elatioris* (siedlisko 6510 – ekstensywnie użytkowane niżowe łąki świeże *Arrhenatheretum*), w podzespole z wyczyńcem łąkowym

*A. e. alopecuretosum* (HERBICH 2004). W obrębie płatu wykonano poniższe zdjęcie fitosocjologiczne, w którym odnotowano 37 gatunków.

**Zdj.** Rzepiennik. Data: 28.06.2015; 373 m n.p.m.; nachylenie: 5°; ekspozycja: S; powierzchnia: 20 m<sup>2</sup>; pokrycie warstwy: B – <5%; C – 100%, liczba gatunków: 37; warstwa B: *Prunus spinosa* +; warstwa C: *Achillea millefolium* +, *Agrimonia eupatoria* +, *Alopecurus pratensis* 4, *Angelica sylvestris* +, *Anthriscus sylvestris* +, *Arrhenatherum elatius* 3, *Carex hirta* +, *C. spicata* +, *Cirsium arvense* +, *Convolvulus arvensis* +, *Cruciata glabra* +, *Dactylis glomerata* +, *Daucus carota* +, *Elymus repens* +, *Festuca pratensis* 2, *Galium mollugo* +, *G. verum* +, *Heraclium sphondylium* +, *Hypericum maculatum* +, *Lathyrus pratensis* +, *Lysimachia nummularia* +, *Mentha arvensis* +, ***Ophioglossum vulgatum* 2**, *Phleum pratense* 2, *Pimpinella major* +, *Poa pratensis* 1, *Ranunculus acris* +, *R. repens* 1, *Rumex acetosa* +, *Stachys palustris* +, *Stellaria graminea* +, *Trifolium pratense* 1, *Trisetum flavescens* 1, *Urtica dioica* +, *Veronica chamaedrys* +, *Vicia cracca* +.

Jedynie publikowane informacje o występowaniu *Ophioglossum vulgatum* na Pogórze Dynowskim zamieszczono w pracy KOTULI (1881). Podawane stanowisko nie zostało jednak potwierdzone przez NIEDZWIECKĄ (2006). Również GUTKOWSKA (2013) nie podaje żadnych lokalizacji gatunku na obszarze Pogórza. Można zatem uznać, że odnalezione stanowisko jest jedynym aktualnie stwierdzonym na terenie tego mezoregionu.

Doniesienia o nowych stanowiskach *Ophioglossum vulgatum* pojawiają się w pracach z różnych regionów Polski. Często towarzyszą im informacje o zaniku populacji w innych lokalizacjach (np. KĄCKI & DAJOK 1997; CZARNECKA 2003; TRUCHAN & SOBISZ 2012; SWACH i in. 2013; WOLANIN 2014). W wielu przypadkach populacje są niestabilne i narażone (np. FOJCIK 1996; BALCER 2007; PLISZKO 2014) z uwagi na małą liczbę osobników, często nie wykształcających kłosów zarodnikowych, czy też ze względu na degradację siedlisk. Dla Dolnego Śląska powstała syntetyczna praca dotycząca *O. vulgatum* analizująca m. in. zmiany liczby stanowisk gatunku (SWACH i in. 2013), z której wynika, że mimo odkrywania nowych stanowisk, ich ogólna liczba na Dolnym Śląsku spada. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy nasięźrzał pospolity jest gatunkiem zagrożonym w skali kraju. Jak zauważa JAKUBOWSKA-BUSSE i ŚLIWIŃSKI (2010) rzeczywista liczba stanowisk może być większa, chociażby z uwagi na możliwość przeoczenia rośliny o niepokaznych rozmiarach (CZARNECKA 2003), dodatkowo wykazującej nieco szersze spektrum siedliskowe aniżeli podaje MATUSZKIEWICZ (2006).

Populacja *Ophioglossum vulgatum* na nowo odnanionym stanowisku na Pogórze Dynowskim jest zagrożona, głównie ze względu na zanik ekstensywnej gospodarki łąkarskiej. Zaniechanie koszenia skutkuje nagromadzeniem ściółki oraz powolnym wkraczaniem krzewów, co w konsekwencji prowadzi do zacinienia, które gatunek znosi w stopniu umiarkowanym. Ponadto liczba osobników jest stosunkowo niewielka. Najprawdopodobniej, z uwagi na symbiozę z grzybami, nasięźrzał pospolity może długo utrzymywać się w zmieniających się warunkach siedliskowych, jednak po pewnym czasie ma tendencje do ustępowania (SWACH i in. 2013). Jednakże, ze względu na położenie stanowiska na terenie obszaru Natura 2000 PLH180051 „Łąki nad Wojkówką” w obrębie siedliska 6510, istnieje prawdopodobieństwo wznowienia gospodarki łąkarskiej, a co za tym idzie zachowanie populacji tego gatunku.

**Podziękowania.** Autorzy składają podziękowania prof. dr. hab. Adamowi Zajacowi za udostępnienie informacji o stanowiskach gatunku oraz mapy rozmieszczenia z bazy ATPOL.

**Summary. New locality of *Ophioglossum vulgatum* (Ophioglossaceae) in the Pogórze Dynowskie (SE Poland).** A new locality of *Ophioglossum vulgatum* was found in 2015 in Rzepnik in the Pogórze Dynowskie upland (ATPOL grid square FF9213; Fig. 2). There were about 70 specimens in the population, which grows there in a meadow of *Arrhenatheretum elatioris*.

#### LITERATURA

- BALCER B. 2007. Nowe stanowisko nasięźrzała pospolitego *Ophioglossum vulgatum* L. na Równinie Opolskiej. – Chrońmy Przyrodę Ojczystą **63**(2): 15–21.
- CZARNECKA B. 2003. Nowe stanowisko nasięźrzała pospolitego *Ophioglossum vulgatum* w dolinach rzecznych strefy krawędziowej Roztocza Tomaszowskiego. – Chrońmy Przyrodę Ojczystą **59**(6): 85–89.
- DROBNIK J. & FIEDOR M. 2006. Nowe stanowisko *Ophioglossum vulgatum* (Ophioglossaceae) w Kotlinie Żywieckiej. – Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica **13**(1): 224–227.
- DUELL J., SCELINA M. & KUCHARZYK S. 2009. Nasięźrzała pospolita *Ophioglossum vulgatum* L. – nowe stanowisko w Bieszczadach Zachodnich. – Chrońmy Przyrodę Ojczystą **65**(5): 385–388.
- FOJCIK B. 1996. Stanowisko nasięźrzała pospolitego *Ophioglossum vulgatum* na Wyżynie Wieluńskiej. – Chrońmy Przyrodę Ojczystą **52**(1): 65–66.
- GUTKOWSKA B. 2013. Flora roślin naczyniowych i stosunki geobotaniczne południowej części Pogórza Dynowskiego. Mskr. pracy doktorskiej, Zakład Botaniki, Uniwersytet Rzeszowski.
- HERBICH J. (red.). 2004. Murawy, łąki, ziołorośla, wrzosowiska, zarośla. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Tom 3. s. 244. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- JAKUBOWSKA-BUSSE A. & ŚLIWIŃSKI M. 2010. Nowe stanowisko nasięźrzała pospolitego *Ophioglossum vulgatum* L. (Ophioglossaceae) na Dolnym Śląsku. – Acta Botanica Silesiaca **5**: 107–110.
- KAZMIERCZAKOWA R., BLOCH-ORŁOWSKA J., CELKA Z., CWENER A., DAJDOK Z., MICHALSKA-HEJDUK D., PAWLIKOWSKI P., SZCZĘŚNIAK E. & ZIARNEK K. 2016. Polska czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych. s. 44. Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- KĄCKI Z. & DAJDOK Z. 1997. Nowe stanowisko nasięźrzała pospolitego *Ophioglossum vulgatum* na Śląsku Opolskim. – Chrońmy Przyrodę Ojczystą **53**(3): 84–86.
- KOŁODZIEJ Z., BILAŃSKI P. & PAJĄK M. 2015. Nowe stanowisko nasięźrzała pospolitego *Ophioglossum vulgatum* na Płaskowyżu Kolbuszowskim. – Chrońmy Przyrodę Ojczystą **71**(6): 467–469.
- KONDRACKI J. 2011. Geografia regionalna Polski. s. 441. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- KOTULA B. 1881. Spis roślin naczyniowych z okolicy Przemyśla. – Sprawozdanie Komisji Fizjograficznej **15**: 1–90.
- MATUSZKIEWICZ W. 2006. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. s. 540. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- NIEDŹWIECKA J. 2006. Flora Pogórza Dynowskiego i jej aspekty fitogeograficzne. Mskr. rozprawy doktorskiej, Instytut Botaniki, Uniwersytet Jagielloński.
- PIĘKOŚ-MIRKOWA H. & MIREK Z. 2006. Rośliny chronione. s. 432. Multico, Warszawa.
- PLISZKO A. 2014. Nasięźrzała pospolita *Ophioglossum vulgatum* w dolinie górnej Rospudy. – Chrońmy Przyrodę Ojczystą **70**(4): 355–357.
- ROZPORZĄDZENIE Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Dz. U. 2014, poz. 1409).
- SPAŁEK K. 1996. Stanowisko nasięźrzała pospolitego *Ophioglossum vulgatum* na Równinie Opolskiej. – Chrońmy Przyrodę Ojczystą **52**(1): 62–65.

- SWACH G., CZARNECKA M. & KAĆKI Z. 2013. Rozmieszczenie, kategoria zagrożenia oraz udział w zbiorowiskach roślinnych *Ophioglossum vulgatum* L. na terenie Dolnego Śląska. – *Acta Botanica Silesiaca* **9**: 75–96.
- TRUCHAN M. & SOBISZ Z. 2012. Nasięźrzał pospolity *Ophioglossum vulgatum* – nowe stanowisko na Pomorzu Środkowym. – *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* **68**(6): 466–468.
- WOLANIN M. 2014. Rośliny naczyniowe Pogórza Przemyskiego i zachodniej części Płaskowyżu Chyrowskiego. – *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Botaniczne* **47**: 1–383.
- ZIAJA M. & WÓCIK T. 2015. Vascular flora of the Natura 2000 area “Łąki nad Wojkówką” PLH 180051 (Dynowskie Foothills). – *Steciana* **19**(2): 105–114.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.). 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZAJĄC M. & ZAJĄC A. 2009. Elementy geograficzne rodzimej flory Polski. s. 94. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

AGATA STADNICKA-FUTOMA (autor korespondencyjny), *Katedra Botaniki, Uniwersytet Rzeszowski, ul. Zelwerowicza 4, 35-601 Rzeszów, Polska; astadnicka@ur.edu.pl*

MAŁGORZATA JAŻWA, *Zakład Taksonomii, Fitogeografii i Paleobotaniki, Instytut Botaniki, Uniwersytet Jagielloński, ul. Kopernika 27, 31-501 Kraków, Polska; malgorzata.jazwa@uj.edu.pl*

MICHAŁ WĘGRZYN, PAULINA WIETRZYK, *Zakład Badań i Dokumentacji Polarnej im. Prof. Z. Czeppego, Instytut Botaniki, Uniwersytet Jagielloński, ul. Kopernika 27, 31-501 Kraków, Polska; michal.wegrzyn@uj.edu.pl, paulina.wietrzyk@doctoral.uj.edu.pl*

Wpłynęło: 29.01.2017 r.; przyjęto do druku: 09.06.2017 r.

## **Nowe stanowisko *Clematis recta* (Ranunculaceae) w Puszczy Białowieskiej (Polska północno-wschodnia)**

*Clematis recta* L. (= *C. lathyrifolia* Besser; AKEROYD 1993), powojnik prosty jest wieloletnią rośliną zielną z rodziny jaskrowatych (*Ranunculaceae*). Z walcowatego kłącza wyrasta wzniesiona, słabo zdrewniała łodyga, dorastająca do 1–1,5 m wysokości, ulistniona naprzeciwgle. Liście są nieparzystopierzaste, z długimi skrzyconymi ogonkami, złożone z 5–7 listków. Listki jajowate, całobrzegie na krótkich ogonkach, niebieskawozielone. Kwiaty są drobne, białe, liczne, zebrane w wiechy i wyrastają na szczytach łodyg. Owoc zbiorowy złożony jest z niełupek, opatrzonych piórkowatą ością. Powojnik prosty kwitnie od czerwca do lipca.

*Clematis recta* rośnie na glebach mezotroficznych, świeżych, o odczynie obojętnym lub zasadowym, bogatych w węglany. Powojnik prosty jest rośliną ciepło- i światłolubną (ZARZYCKI i in. 2002; PIĘKOŚ-MIRKOWA & MIREK 2006; CWENER & SUDNIK-WÓJCIKOWSKA 2012; WITKOWSKA-ŻUK 2013). W różnych częściach swojego zasięgu występuje w murawach ze związku *Mesobromion*, ciepłolubnych zaroślach, zbiorowiskach okrajkowych oraz